

Караз-1667-↓

С(кар)
Д44

Дибирланы Шамил

ДЖУДУЗНУ ЫЗЫ

Дибирланы Шамил

Джудузну ызы

Назмула

СТАВРОПОЛЬ КИТАБ БАСМАНЫ
КЪАРАЧАЙ-ЧЕРКЕС БЁЛЮМЮ
ЧЕРКЕССК, 1975

КОНТРОЛЬНАЯ
ИЗДАТЕЛЬСТВО

С (карач.) 2

Д 44

Д 44

Дибиров Ш. М. След звезды. Карачаево-Черкесское отделение Ставропольского книжного издательства, Черкесск.

48 с.

Стихи о нашей социалистической действительности, о советском человеке—борце, труженике.

С (карач.) 2

карач. 1667-1

Д $\frac{7-4-3-71}{M 159(03)-75}$ 71-75

© Ставрополь китаб басманы
Къарачай-Черкес бѣлюмю, Черкесск, 1975.

МУРАТ ТОЛСА

Джетек этиб джан тамырындан,
Тамчы этиб джюрек къанындан,
Нюрюн къошуб джарыкъ бетинден,
Юлюш этиб бауур этинден,
Табхан баласы узакъ кетиб,
Хапар бергени, ары джетиб.
Анасы кюеди, бишеди,
Эсине бек кѣб зат тюшеди...
Алай а бир кюнню кюнюнде,
Таныш къол ызы бла юсюнде,
Къагъыт келсе ,ана къууаныб,
Джюрюйд аны къойнуна салыб.
Ма аныча, кече-кюн демей,
Ачлыгъын, токълугъун эсгермей,
Джюрегини теренин къазыб,
Юзген сѣзюн, къагъытха джазыб.

Хапар, назму неда джыр этиб
Басмагъа берген, кесн элтиб,
Сагъышдан кюеди, бишеди —
Эсине бек кёб зат тюшеди.
Алай а окъуучу джаратыб,
«Аперим!» —десе, къол узатыб,
Джазыучу тамам къууанады—
Ишине таукел атланады!

ДЖЕГЕТЕЙ

Бизни ёмюр —ёмюрлени мийинги,
Насыб ючюн кёб кюрешле бардыргъан,
«Халкыгъа болуш»,— деб огъурлу Ленинни
Деу Джуртума насыб ючюн джаратханд.

Ол кюнледе мени элим Джёгетей,
Джангы тууб, башлагъанды ышара.
Къарт аккала, тау ёзенни энклей,
Салгъандыла биринчи таш хунагъа.

Андан бери ётдю толу бир ёмюр —
Джёгетейим къартлыкъ кёрмей джашайды.
Къучакълайды аны юсюн джарыкъ кюн,—
Халкъ шохлукъда ол ёседи, джашнайды.

Исса, Харун,—экиси да сабийлей,
Токъ къойнунгда юреннгендиле джюрюрге.
Ала ючюн, артыкъ да бек, Джөгетей,
Ана кибики багъалыса сен меннге.

Адеб, намыс, хурмет сени юсюнгде —
Кёрмегенсе кёбден бери джарлылыкъ.
Ач джыллада бек кёб хоншу элlege
Туз-дамынг бла этгенсе сен адамлыкъ.

Бизни ёмюр—ёмюрлени мийиги,
Толу эте элими хар муратын,
Бир хорламдан бир хорламгъа элтеди—
Деу Джуртума танытырча ол атын.

ТАМЧЫДА

Джеталсам деб, болгъунчу ашхам,
Джортдуруб бараем атланы.
Джолда тюбей, бир келбет адам,
Кёлтюрдю къол, тыйдым арбаны.

— Джолунг болсун! Къайры бараса?
Джууаб этдим:—Тамчы башына.
— Мени да бир ала барсанг а,—
Деб атлады ол джаш аллына.

Селеше кетиб, биз танышдык:
Ол—практикант, узакъ Къазандан,
Мен а, болгъанлы акъыл-балыкъ,
Бир да джаиламагъанма малдан.

Ташны басса, чархы сызгъыра,
Акъырын барады арбабыз,
Башыбыздан кюн бек кыздыра,
Мууал болгъандыла санларыбыз.

Уллу Айрыны тюз джанындан,
Хуртда тюрсюнюн бизге буруб,
Гошаях къаланы къатындан
Тау къарайды, тик ёрге туруб.

Башындан, оджакъдан чыкъгъанча,
Тубан чыгъыб джерге тегюлед.
Андан джанларгъа ашыкъгъанча,
Джол да бир джанына бюгюлед.

Мен къамчими алгъанлай къолгъа,
Негерими бети агъарыб:
«Тый арбаны... ышанма джолгъа—
Сагъыракъ джюрют мындан ары».

Кёлю бла айтханын айырыб,
Сёз бла булджутаем мен аны.
Атла, джалкъаларын къайырыб,
Чыкъдыла джитисине тарны.

Таудан юзюлюб тюшген кюртча,
Булут кёрюнеди тьюбюзде.
Къой сюрюуле, уюгъан сютча,
Отлайла аллыбыз кюйюзде.

Къошну эслеб, эс джыйгъанында,
Тефтерин чыгъарды нёгерим.
Былай джазды ол эм аллында:
«Таурухха ушайды кёргеним.

Сыртла—кенгле, ёзенле—тарла,
Джол—кийикди, эки джаны джар.
Тамчыда аллай таула барла,
Тюбю—джайлыкъ, башы терен къар.

Былайда урунган адамла
Джигитдиле, киши сёз табмаз.
Бетинги чыгъаргъан алалла,
Джер джюзюне белгили Кавказ!»

ШАХАРЫМ

Ариулугъунг—ариулукъну кюзгюсю.
Адамлыгъынг—адамлыкъны юлгюсю.
Бютеу—садса, бютеу—паркса, сахарым.
Танг чолпанса, суу суратса, сахарым.

Терк Теберди сол джанынгдан джортханлай,
Чомарт Къобан онг джанынгдан чабханлай,
Джетиб ала чеклеринги джууалла,
Чырайынга нюр джарыкълыкъ салалла.

Мийик тута сыйынгы эм къачынгы,
Тау джитиле тарайдыла чачынгы.
Эки суу да—эгечлеринг, билеме.
Мийик таула—деу тенглеринг, билеме.

Юретесе сен аланы ишлерге,
Джуртубузну хар элисин сюерге.
Теберди бла Къобан бирге къошулуб,
Экисини къарыулары бир болуб,

Джулдузланы джандыралла элледе,
Сабанланы джашнаталла тюзледе.
Кёб джуртлагъа, кёб юйлеге бурулуб,
Сууларындан гонпанланы толтуруб,

Юлешелле разы болуб джюрекден,
Сыпас габа суусаб болгъан миллетден.
Тауларынг да тахсаларын ачалла,
Байлыкъларын ишчи халкъгъа чачалла.

Джан шахарым, кёбдю хурмет юсюнде,
Барды сыйынг шахарланы ичинде.
Ариулугъунг — ариулукъну кюзгюсю.
Адамлыгъынг — адамлыкъны юлгюсю!

ГЮРДЖЮДЕ

I

Орамларынг, кюзгюча, таза,
Гюрджю шахар, сендед саламым.
Сени ичингде назмула джаза,
Къолдан тюшмейд чыртда къаламым.

Ариулугъунг—таурухха тенгди!
Тереклеринг, къыз чашча, бурма.
Байлыгъынг а—тенгизден кеигди—
Хар арбазда чагъады хурма.

Къалай игид халкъынг адебге!
Къайсы юйюнг да эшигин ачад.
Кирир-кирмез айталла меннге:
«Къоркъмайын тарт!»—бу гюрджю чачад.

Ийнаныгъыз мен айтхан сѣзге,
Сизни суйдюм, мында туугъанча.
Алай а юйюм кѣрюнсе кѣзге,
Ашыгъама, киши къуугъанча.

Къалай татлыд, бир джары кетсенг,
Атангы юйю—кесинг туугъан джер!
Аны эсге алыб, сен сагъыш этсенг,
Кеси аллына урад бетге тер.

Биринчи кюн кынгыр сёлешиб,
 Джаш джюрекге кыайгы салгъаненг.
 Артдан артха бираз илешиб,
 Ата юйюнге алыб баргъаненг.

Ашарыкъдан кыалаб тебсини,
 Гюрджю чагъыр алыб келдиле.
 Кыарнаш халда алгышлаб мени.
 Джууукъ-тенгча эркелетдиле.

Кыарамынгдан эсирген башым,
 Чача ичгенлей, керти кыозгъалды.
 Ол кёзюуде, атанг: «Айт, джашым,
 Ким боллукъса?»—деб соруу алды.

Сагъыш этмей, атанг соргъанлай,
 Айтдым анга сен элтгенинги.
 Ол бетиме терк кыарагъанлай,
 Ангыладым терс этгеними.

«Киргенсе юйге биринчи кере,
 Сакъла сыйынгы, джойма бетинги,
 Олтур ма рахат, сеникид тёрюм
 Ичкиге хорлата турма кесинги.

Бу сёзюнг кетди шошлукъну юзюб,
 Ма энди муну кыулакыгъа бек эш:
 Джукъну айтхынчы, джюз кере сюзюб,
 Андан сора—тартынмай сёлеш.»

Ийлыкыгъандан джюрегим кюе,
Абызыраб, мен ёрге турдум.
Джумдурукъ бла башымы тюе,
Атламымы эшикге бурдум...

Артада уа атанг ариу айтыб,
Тилегенед: «Къойма тебсими!»
Ийлыкыгъандан келмедим къайытыб,
Сен алсанг да бютеу эсими.

III

Ишден джанлаб чырта кирмейсе,
Солуюм деб терек салкъыннга
Юйде чёгюб бир кюнню иймейсе,
Урунаса, джараб халкъынга.

Бетге, къашха бояу джагъаргъа
Излемейса, анга джокъ заман.
Бойнунга да мынчакъ тагъаргъа
Унамайса, сакълайд деб сабан.

Эртден сайын кюнню таягъы
Чыкъ джибитген чачынгы тарайд,
Сени кёрсе ,абына аягъы,
Джаш сирелиб, туурангдан къарайд.

Ариулукъну сен кюзгюсюе!
Чырайынг бла джарытаса джер.

Джигерликни баш юлгюсюсе,
Ишге джетсенг а — тегесе тер.

Джашы улайыб, джукъгъа джараса,
Къууаннганча атасы—къартчыкъ,
Ким да болсун, сени махтаса,
Джаш джюрекден къууанама ачыкъ!

Суймеклик — гюнахсыз уланды,
Кюнден-кюннге ёсед, уллайад.
Суймеклик—кёкде танг чолпанды,
Джерни юсюне ол нюрюн джаяд.

Ма былай келсед эсима,
Гюрджюлю къыз, кёргюнчю сени.
Чарлайма, чамлана кесима —
Тюз акъылгъа тюшюрдюнг мени.

Къартаяд хар джан ёсгенича,
Кёзюу джетсе ёлюм аны ашайд.
Джулдуз да джылтырамайд бирча,
Суймеклик а хар къуру джашайд!

IV

Сени ийнакълай ётед хар кюнюм,
Тереземи аллында ёсген тал.
Сени кюсей, башымда тюгюм
Болуб барад артдан артха чал.

Сизде кьоюб желгенме эсими,
Сыргла, суула, таула, чегетле.
Тюшюмде да кёрдюм кесими,
Тенглерим бла джыйыб кёгетле.

Джер алааматды, кёкдю аллыбыз,
Кёбдю мында хар тюрлю кёгет.
Бек хурметлид гюрджю халкьыбыз—
Кьонакьны джаны кибик кёред.

Не этейим, башха джерлеге
Джаш джюрегим бой салалмайды.
Кьарачайда тар ёзенлеге
Термилиуюн ол кьоялмайды.

Тоялмайын шыбырдауунгдан,
Салкьынынгда чёгюченем, тал.
Джёгетейни кьара сууундан
Бир уртлагъан, излерми эке бал!

ЭМЕН

Эмен терек—тереклеге тамада,
Тууса да, таб, кьысыр, кьаты кьаяда,
Кюн кьысхан бла, джел ургъан бла сермеше,
Уллаяды, тамыры бла таш теше.

Ёкюнмейди, тар некди деб джашауум,
Башхаладан осалды деб ашауум.
Урунганнга насыб тууар—биледи,
Эрингенни джокълукъ бууар—биледи.
Тири эте джашау джолда джюрюшюн,
Толу ала табигъатдан юлюшюн,
Чыныгъыб, ол тулпар терек болады—
Талпыгъанны муратлары толады.
Мийик тута аны сыйын эм къачын,
Багъалата къуршча кючлю агъачын,
Этедиле къарт эменден адамла
Ёмюрлеге оюлмазлыкъ мекамла.
Эмен кибик, къаджыкъмайын уруна,
Джаш джюрегим хаман алгъа учуна,
Чыныгъыргъа термилеме, талпыйма,
Тюшюмде да аны кёре къалкъыйма.
Термилеме, тер къыйыным эм хакъым
Байлыгъынга къошулса деб, деу халкъым!

БИЗНИ ЁМЮР

Кёб къыйынлыкъ сынагъансыз,
Кёбню кёрген нарт тауларым.
Кёз ышартмай ашыргъансыз
Кёб ёмюрню, къарт тауларым.

Дагъыда сиз, ышыкъ болуб,
Тургъан эгиз адамлагъа,
Эсгертмейин джюрек толу
Къайгъыгъызны чырт алагъа.

Джазыуларын таулуланы,
Алыб эгиз бойнугъузгъа.
Джаудан сакълай, сиз аланы
Кёб къысхансыз къойнугъузгъа.

Халкъгъа атхан огъу джауну
Деу таулагъа кёб гийгенди.
Ол себебден таулу тауну,
Джаны кибик, бек суйгенди.

Таулу таудан юренигенди
Сабырлыкъгъа, адамлыкъгъа.
Эркишча тюбегенди,
Зауукълукъгъа, джарлылыкъгъа.

Джарлылыкъда, джокълукъда
Ашырса да кёб ёмюрню,
Ол билгенди тау башлагъа
Тиеригин джарыкъ кюнню.

Къонакъ келсе, аны сыйлау—
Ол болгъанды эм баш иши.
Терс акъылда келсе уа джау—
Кечмегенди таулу киши.

Онгсузуна болушханды,
Маммат болуб, ол кёб кере
Байла бла урушханды,
Тюзлюк ючюн джанын бере.

Арт азыгыи эки этиб,
Кёб ийгенди онгсузуна.
Керек кюнде, дженгил джетиб,
Болушханды хоншусуна.

Джарлылыкьда эм джокълукьда
Ашырса да кёб ёмюрню,
Ол билгенди тау башлагъа
Тиериги джарыкь кюню.

«Кёбге тёзген теш ашайды»—
Артыкълыкьны тюзлюк бууду.
Кюи тауланы кьучакълайды —
Джуртубузгъа насыб тууду.

Ёхтем таулу эркинлигин
Алгъанында кьурч кьолуна,
Терк танытды кишлигин:
Хар бир ишни бурду онгуна.

Джуддузлача джарыкь тёкген,
Джангы элле салды таулу.

Чал таулагъа джашлыкъ берген,
Джумушу болду махтаулу.

Джылны аламагъ джазыча,
Аламагъды бизни ёмюр.
Бир адам да джарсымазча.
Теджейди тауларыма нюр.

ТЁЛЮМЕ

Заман барады. Аны бла бирге,
Биз да барабыз тохтаусуз алгъа.
Къартлыкъ джетиб, минсе юсюбюзге,
Барыбызны да тыяды таргъа.

Чыртда ол тюлдю мени къоркъуум,—
Барды дуняда мен къоркъгъын бир зат:
Бизни ызыбыздан тууарыкъ къауум
Сюеме бизге бермезин налагъ.

Сюеме, тамам асыл къонакъча,
Тебсини къачын тутарын мийик.
Сюеме алгъа, ма биз баргъанча,
Таукел барырын, къоркъутмай бир тик!...

ДЖЫЛАМУКЪ

Джыламугъу танытады адамны
Джюрегинде къаллай къайгъы болгъанын:
Ана сютча, татлы эсе тамгъаны—
Бил—джашауда баш мураты толгъанын.

Кёзлеу сууча, таза эсе джыламухъ,
Къайгъы этме—ол да насыблыкъданды.
Сыйынмайын джюрекге керти зауукъ,
Солуу излей, ол тышына чыккъанды.

Алай, кёзле агъызсала тузлу суу--
Бил толгъанын ол кюн джюрек къайгъыдан:
Къыза келиб, къайнай башласа бушуу,
Джаякъла да толадыла ырхыдан.

Ма аллай кюн не къадар болуш анга--
Чырт аяма джюрегинги джылыуун:
Юлешинсе къайгъысы хоншулагъа,
Тырч хорлайды адам ирги бушууун.

ЭМЕН

Джаннган садакъларын силдей,
Шыбыла чексиз къутурду.
Кёб чабышды ёлюм излей,
Сора къарт эменни урду.

Терск, кёзлери джумула.
Лууб джерни къучакълады.
Къуандыла боз булутла.
Табиғат а — мыдахланды.

Шыбыла ол деу терекни,
Айырыб нек урду экен?..
Ёксюз къоюб сау чегетни,
Аскерчича, ёлдю эмен!..

ТЮЗЕЛИР ЭСЕ УА

Сыниганды тенгим, кыйналады бек:
Халкъны аллында джыгъылды атдан.
Болмады анга бир адам билек,—
Кёбле кюлдюле, табалаб артдан.

Тилеучен эдим: дуня кёзюудю,—
Уллу кёллюлюк этме бир джаннга.
Атха мингенлей, мени да сёкдю,
Салам бериуюн къойду адамгъа..

Тилейме, джамагъат, болмагъыз деб,
Ачыгъан джаннга асыры къаты.
Кеченигизге къууанигандан бек,
Тюзелир эсе а аны арты..

ТАМЧЫ

Дюнгюрдете бюгеу кёкню,
Булут къамчи чакъдырады.
Джанбаш кийиб чырпа бёркню,
Ол буракъны чабдырады.

Дауурбазны таб къагъады
Булутну темир таягъы.
Ог джилтинле чартлатады
Буракъ атны хар туягъы.

Тау тёппеле джашырыла,
Къаблайдыла тубан джамчы.
Булуг атын, тартыб, тыя,
Агъызады джерге тамчы.

СЫИ ИЗЛЕБ ТЮЛ.

Бир джазыучу джазмайды джазгъанын
Белгили болсун деб атым дуниягъа.
Басар ючюн джюрекни къозгъалгъанын,
Тёгеди ичин хапаргъа, назмугъа.

Аны джюреги уа, кёб башха джюрекден,
Болгъаны себебли халал, эм джылы,
Джазгъанлары окъуучуну кёзлерине
Тартдырадыла, эртден чыкъча, мылы...

ТАБМАЗ ТЁРНЮ ЭКИНЧИ

Чёгеди тёрде. Аллында — баш джарты.
Къашларын туююб къарай тегерскге.
Джаш къауум огъай, тийрени хар къарты,
Кёрюне анга бирер гёбелекке.

Бар эди заман: аны адамлыгъы,
Хоншуларына теджей эди джылыу.
Не келсин, къысха бузду хар къылыгъын,
Уллу кёллююк — багъылмазлыкъ ауруу.

Бу аурууну уа джангызды дарманы—
Тёбеннге тюшсе, эс джыярыкъды терк.
Алай а халкъны уллуду чыдамы —
Сюймейди чыртда ууалырын джюрек.

Сакълайды халкъ бир ангылармед деб,
Тёрде олтургъан кесини терслигин.
Излемейди аякъ тюбде теблеб
Къояргъа аны алгъын игилигин.

Заман ахыры ачыкълар болумун:
Тюзелсе ол, къууанырла бек да.
Тюзелмесе уа, ауушдуруб орнун,
Этерле тёрню табмазча кюсеб да.

ЭМИЛИК ТАИ

О, эмилик тай, бек сюеме
Юсюнге хар кылыккыны.
Джюрюсюнге эсгереме,
Халилерин джашлыккыны.

— Мени тамбла кяллай адам
Джегер?—деб кяйгынг джокъду.
— Не этерме ашсыз кялсам?—
Демейсе,—кярнынг токъду.

Сюеме кялын джалынгы,
Джел тарай, кюшча учсанг.
Налланмагъан туякларынгы,
Чакъдыра, ташха урсанг...

О, эмлик тай! Бек сюеме
Юсюнге хар кылыккыны..
Ойна, ойна! — чырт излеме
Герк ётерин джашлыккыны.

ТАУ СУУГЪА

Джетсенг секиртмени башына,
Къоркьюу агъартады бетинги.
Дагъыда турмайса артынга,—
Бузмайса чырт баш иннетинги!

Иннетинг а джарыкъды, тюздю —
Ашыгъаса юйюнг—тенгизге.
Ангылайса: юйсюз—кюнсюздю!—
Бек кыйынды джашау тенгсизге.

Кёзлеринги да къаты кысыб,
Атаса башынги къаядан.
Джараларынги байлаб, кысыб,
Джолгъа джарашаса джангыдан.

Тенгиз да ангылайды: сенсиз,
Азарын бир кюнню кюнюнде.
Ма аны ючюн, кыуаныб кемсиз,
Чайкъалды сени кёргенинде..

БЕЛ КЪАТДЫРАМА

Разыма: энчиди джазыуум.
Кишиликден да джокъду кемлигим.
— Чыда!—дей джюрек, болса джарсыуум,
Айтады бир кюн кыуанч келлигин.

Чыдайма. Алай а менден алгъа
Эрийди джюрек; ташдан тюлдю ол.
Таянганланы кёрсем къабырлагъа,
Кьолджаулугъума узалады кьол.

Гузлу джыламукъ джюрек джараны
Ашландырыб, ачады джангыдан.
Бир кёрюрге табсам къарнашымы,
Сюер эдим кесими джанымдан.

Айхай, джашауда болмайды алай:
Табылмайды амал ауушханнга.
Бушуу джюрекни тохтаусуз талай,
Биз да джууукълаша барабыз анга..

Эм кереклигин энди кишилик
Билиб, дагыда бел къатдырама.
Джашагъанлагъа теджей игилик,
Азгъан атыма джол алдырама.

ЭКИ КЪАУУМ

Керексиз абыныб, джюрегин джарсыу
Таларыгъын суймейди бир инсан.
Айхай, баш сакъларгъа джетмейди къарыу,
Джазыууна тюбетеди заман.

Аллай тюбешиу а терк ачыкълайды,
Кимде кълкъыб тургъанын кишилик.
Бир къауум, абынса, къобмай джылайды.
Бир къауум—кёргюзеди джигитлик!

ОНГЛУНУ ОРНУ

Онглу адамны онглу ишлерине
Билмейме болуб киши тамаша.
Онгсузну уа джангыз джетишимине
Айтычандыла: «Аперим, джаша!»

Кёрюнмейди хомухлугъу хомухну—
Болады анга тийре юренчек.
Чийсил джумушу чыкъса уа онглуну,
Хыртха уруб башлаучандыла терк.

ТЕРЕКЛЕДЕ БАШХАЛЫКЪ

Ма, бир джерде ёседиле терекле.
Бири теджейди дуниягъа ариулыкъ.
Бири, ёсдюралмаса да кёгетле.—
Ёсдюреди адамлагъа отунлукъ.

Бири, ашхылыкъ излей джолоучугъа,
Салкъынын джолгъа джайгъанды узун.
Бири, кёгетин алыб ууучуна,
Узатады, кёр дегенча татыуун.

Амма, ичлеринде барды бир терек,
Кирпича кесин буршу этиб тургъан.
Чыгъанакълары—бирер джити сенек.
Сакълайдыла баш хар бир джан андан.

Бу тереклени кѣб сынаб, ахыры,
Ушатырым келеди адамлагъа:
Бирини халкъгъа джугъа эсе хайыры,
Бири — джаратылгъанды аманлыкъгъа.

ДЖАЗЫУ

Кѣкге башларын тиреген таула да
Джарсыйдыла бирде, кыйынлыкъ джетиб.
Тохтаучандыла ашыкъгъан суула да,
Баргъан джолларын кѣчгюнчю къум кесиб.

Адам да хаман, излегенча джюрек,
Туралмайды, тюбейди джолунда чунгур.
Аны ючюн а чарлагъан азды бек;
Джазыугъа халкъ ёчдю этерге шукур.

ДЖАМАГЪАТ БЛА БИРГЕ

Сюймейме джараусуз джатхан агъачны,
Излейме андан ишленирин бау.
Сюймейме джолгъа быргъалгъан кир ташны —
Сюеме ёхтем сюелгенин тау.

Къарамайд кѣзюм джаб-джангыз терекге—
Излейме ол терекле бла ёсерин.
Сюймейме адам болса бош кѣлекке —
Сюеме халкъны сайласа теренин...

ЗАРАН

Хакъды, адамны уллуду билими,
Джети кёкге да ачханды адам джол.
Не келсин, бирлени джюрек сезими
Еурхуду, кёб затха сууукъ къарайды ол.

Аты тарталмаз джюк салса арбагъа,
Тюеди, терслеб, гюнахсыз хайыуанны,
Аш-суу излей джыбчыкъ къонса арбазгъа,
Таш, агъач атыб юркуютеди аны.

Кеси къобарыб къабугъун терекни,
Теджейди анга ёмюрлюк ауруу;
Къойса алгъынча бергенин кёгетни,
Кесиб атады, болгъан эди деб къуу.

О, адамла, нек болабыз да къагы
Бизге бойсунуб тургъан хар бир затха?
Хатерсизлик бла, буза къууатын,
Нек салабыз да заран табигъатха?...

КЪАЛА

— Нек этдиле бюгюн мени сансыз?—
Деб биз адамладан кёлю къала,
Тау башында турады джаб-джангыз,
Терен сагъышха бёлениб къала.

Көрүнмейд кыалада джан-джаныуар.
Таб, кыушла да кыонмайдыла анга.
Джуртуму сакылай, мында кёб тулпар
Сермешгендиле бурун заманда.

Елгендиле эртде ол тулпарла,
Ачмай чырт тукъумларын, атларын..
Сынташча сюелиб энтда да кыала,
Сакылар ол тулпарланы кыачларын!

ЗАМАН

Хар ётген кюн миндей кесек-кесек,
Кыысхартыла барса да ёмюрюбюз,
Уллу сан этмейди ол затны джюрек,
Ашыкыдыргъандан алда нюзюрюбюз.

Кёрюне тургъанлай кёзге жанкылыч,
Джууукъ барсанг, кёчгенча терк орнундан,
Умутну да тутаргъа тюлдю чыртда тынч—
Джетсенг, джанларгъа бек ёчсе джолунгдан.

Тутсакъ да, толду деб энди баш мурат,
Излемейбиз биз не аз да солургъа:
Аны ызындан башха умут тууад,
Ашыкъ дей насыбынга джолугъургъа.

Уллудула умутла, деудю талиу,
Къайдан чыдагъын бойсунмай алагъа.
Айхай, мардасыз берилсе уа къарыу.—
Ким да не болур эди алагъа!

Мардасыз а дуняда джокъду бир зат:
Не узун кюн да батады ахыры.
Заман адамны да этеди сер къарт,
Джутланмасын деб джашаугъа асыры.

Джангырады заман: ол джутлукъ тюлдю, —
Сюйюуюдю джашауун, сүйюуюдю джерин.
Анга сер къартны джол ызы ёкюлдю—
Джерге не этгенди сабийлерин!

Дагъыда джюреги табмайды тынчлыкъ —
Бичеди ол алкъын кёб ашхы умут...
Аны ючюн сыйлы болурму къартлыкъ,
Къарай эсе да джашаугъа энди джут?

ТИЛЕК

Мен ёлсем, дуння баш тюбюне
Болжун,—деучюледен тюлме мен.
Мен ёлген кюн, мени бла бирге
Хар аманлыкъ къурусун джерден.

Джашасынла артымда кѡауум,
Кеслери суйгенден да маджал.
Эммесин бушуу джюрекни джауун—
Тюб болсун джердси илинмек аджал

КЪАРТ АТАМ

Чыѡанакѡлы кѡарт терек
Кюн джибермеед бизге.
Бир кере шыбыла сермеб,
Кѡаблады аны джерге.

Терекни бутакѡларын
Буз умур-чумур этди.
Сындырыб кѡабукѡларын
Ырхы суу алыб кетди.

Джангур тохтаргѡа, себиб,
Кюн нюрюнден уртлатды.
Кѡарт атабыз келтириб
Бир терекчик орнатды.

Керилди, уллу болду
Терек бир-эки джылгѡа.
Кѡаты джетекден толду,
Тамырларындан чыгѡа.

Огъурсуз джел кюрешди,
Аны джерге къабларгъа.
Къышхы боран изледи,
Сууугъу бла хорларгъа.

Хорлаялмалла аны
Не боран, не къобхан суу.
Джетекледиле тёрт джаны,—
Ала берелле къарыу!

Джетеклери да джетиб,
Ол терекден сад болду.
Барысы кёгет этиб,
Тёгерек хурметден толду.

Ойнайла энди сабийчикле
Къарт атамы садында.
Къартла да, ушакъ эте,
Чёгелле салкъынында.

Алагъа мен къарасам,
Къууанчха бёленеме.
Джерни бакъгъан къарт атам
Ёлюмсюздю, билеме!

БИЗ БИЛЕБИЗ

Этер иши кёбден кёб бола
Барса да бизде хар адамны,

Бир джумушну кьоймайбыз чола —
Урунабыз, озуб заманны.

Джарыкьлыгьы кюннге эришген
Джангы джашауну орнатабыз биз,
Къайсын суйсек, анга джетишген,
Джулдузлагъа джол салабыз биз.

Биз билебиз, ёхтем тёлубюз
Кёчерикди биз этген юйге,
Ажымсызбыз, бизни атыбыз
Чыракъ боллукьду ол ёмюрге.

ИССАГЪА

Къартларыбыз ныгъышда
Этселе ушакъ,
Мычыб, не ашыгъыш да,
Салабыз къулакъ.

Кишиликни юсюнден
Хапарла башлай,
Къарчаны ёмюрюнден
Бюгюннге атлай,

Халкъ ючюн ёлгенлени
Бир-бир сагъына,
Бёлейле джигитлени
Барын алгъышха.

Санай келиб деулени,
Джетселе сениге,
Мылы болуб кёзлери,
Айталла бизге:

«Атлыла бла чабышса,
Аллына чыкыгъан,
Гёджебле бла тутушса,
Хар бирин джыкыгъан,

Кёрмегенбиз ёмюрде—
Тулпар эди ол!
Қир иннетни кёлюнде
Тутмай эди ол.

Акылы тенгиз эди.
Намысы—къала.
Джюрсги кирсиз эди,
Кёлю уа—къая,

Бир да ол болгъан джерде
Онгсузгъа киши
Эгмез эди ёмюрде
Артыкълыкъ ишни.

Сала эди гойгъа джан,
Чыгыб тебсесе.
Учуна эд къарагъан,
Джырлаб тебресе.

Халкъ бла бир эди джаны
Ёхтем таулуну.
Ёлюмсюздю джазгъаны
Халкъ назмучуну.

Халкъ ючюн да ол джанын
Берди кюрешде.
Сакълайбыз энд аны атын
Хар ким джюрекде!»

БУШУУ

*Багъатырланы Харунну
ёлген кюнюне*

Джан-джаныуар болмагъанча, къуу-шуу
Кёрюнед тегерек кёзюме,
Джюрегиме къатылыб бушуу,
Такъырлыкъ салгъанды кёлюме.

Кюн кёюнлу Къарачай шахар
Къара кийим кийгенди юсюне:
Тулпар джашы ауушхан хапар
Ауур тийиб джаш джюрегине.

Сарнайдыла къартла, сабийле,
Мыдахдыла ёхтем тау башла,
Этеднле бушуу алимле,
Джылайдыла къызла эм джашла.

Ауушду ол. Кетди дуниядан.
Къойду халкъгъа ашхы юлгюсюн.
Юлгюлерин, джюрек джылыуун
Сакъларгъа деб ант этдим бюгюн.

Юлгюлери сансыз, санаусуз
Бек кёбдюле таулу джигитни.
Елюм огъу анга аяусуз
Кёб тийгенди герман фашистни.

Къаилы аскер, къара чаукача,
Тёгерегин алса аны,
Тобла тийиб, танкасы джанса да,
Оту бла тишлей эди джаулану.

Джюзген окъла, ачы урушла
Юзалмалла аны джашауун.
Джетди джигит муратына
Уясында басдырды джауун.

Мамырлыкъны къызыл байрагъын
Кир къакъдырмай сакълагъанды ол.
Таулуланы тулпарлыгъын
Деу джуртуна айтдыргъанды ол.

Елгенликге аныча тулпар,
Юлгюд иши кёб ёмюрлеге.
Аны юсюнден кёб джыр, кёб хапар
Айтыллыкъды джаш тёлюге.

БРЕСТ КЪАЛА

Къаплы аскер кёбдю, тул-тубанды.
Джерни тебиндиреди саууту.
Джаралы айюча къутургъанды,
Толмайын чыртда этген умуту.

Джаннган чечме, буз джаугъанча, джауа,
Брест къалагъа теджейди аджал.
Дюнгюрдейле хуна ташлары, ауа,
Элек болгъанды башында къанджал.

Къутургъан ёртен талайды джерни,
Кюнню джабханды, булутча, тютюн,
Тилин кесиб атаргъа ёртенни
Кюч джетмегени къыйнайды бютюн.

Чачха, кёз кёре, къонса да кырау.
Тауусулмайды джашлада тёзюм.
Болгъандыла да ала бирер тау,
Джууукъ барыргъа базмайды ёлюм...

Ётдюле джылла. Брест джашайды,
Унутмайды ол джигит джашларын.
Гюллеге бёлеб сакъ къучакълайды,
Шейит ёлгенлени сын ташларын.

СЕНИ ҚЕРЕМЕ

Кеч болгъанлай, джерни юсю джукълайды,
Чибин учса, эштилликди хауада.
Джан-джаныуар солуйду, тынчаяды,
Мен джюрюйме, джукъум келмей, орамда.

Аяз урду. Бусакъ терек чайкъалды.
Кёкден къараб джулдузла ышаралла.
Табигъатны ариулугъу-сыфаты
Неден да бек, ариу, санга ушайла.

Танг атды, Мен а, тынчлыкъ табмай,
Терезенги тюбю бла ётеме.
Блокнотума эки тизгин джазгъанлай,
Аллымда тюрсюнюнню кёреме.

ТЮКЕНДЕ

Бир кере, мен сатыу эте тургъанлай,
Тюкениме келиб кирди таныш къыз.
Кёзлерим кёзлерине джолукъгъанлай,
Къолларымдан ычхыныб, тюшдю харбыз.

Тюкенчибизге не болду экен деб,
Къатынла дауур этиуню тыйдыла.
Экинчи да джангылгъанымы эслеб,
Тартханчыгъы болурму деб къойдула.

ДЖУЛДУЗУМ СЕНСЕ

Окъя кийиб саргъалады
Табигъат къачха,
Тенгиз кибик чайкъалады
Чюгюндюр бачха.

Сени бла тенг анга чага
Къызланы бири
Этмегенди. Сен бачхангда
Ишлейсе тири.

Ишле, ишле, джюреклени
Джылытхан джигер.
Танг чолпанча, ёзенлени
Джарытхан джигер.

Джырлай ишле, джырларынгы—
Бир бек сюеме.
Джюрегими джырлагъанын
Сенден кёреме.

Ийнан, сени таныгъанлы
Бузулду тынчлыкъ.
Камсыклыкъдан адамлыкъгъа
Бурулду къылыкъ.

Адамлыкды хар насыбны
Эм баш ёзеге.
Джигерлик а—адамлыкны
Сенсе джюреги.

Джырлай ишле, джюреклени
Джылытхан джигер.
Танг чолпанча, ёзенлени
Джарытхан джигер.

Ийнан, сени джырларынги
Бир бек сюме.
Джюрегими джырлагъанын
Сенден кёреме!

ТЁРТТИЗГИНЛЕ

Сен орнатхан деу терекге, джюрек талпыб,
Джол салалла джер джюзюнде бютеу халкъла.
Ёлмегенсе,—тураса сен татлы къалкъыб,—
Халкъ сау болуб, халкъ башчыгъа ёлюм къайда?!

■

Тама-тама тамчыладан къобан болур.
Бирикселе талай къобан, тенгиз толур.
Ма аныча къуралгъанды мени джуртум.
Джуртумда уа—толад мени хар умутум!

Насыб неди?... Джууаб излей, кёб джолну
Джюрюдюм мен ,санларымы тер басыб.
Кёб туз ашаб, ангыладым джашауну,—
Ишленмеклик, адамлыкды хар насыб!

■
Мал сюрюуча, бирем-бирем ёкюре,
Джелинлери кызыб келген булутла,
Юлешиниб, джайылсала эл-элге,
Ышаралла, суусаб болгъан тау джуртла.

■
Джулдузлу джабыуну юсюне тарта,
Джер, рахат таяныб, ишден солуйду.
Кесини джарыгъын кенгиге узата,
Ай да булутладан кёкню кьоруйду.

■
Кюрт юзюлюб, тауда таууш чартласа,
Хата джокъду—чартламайды тоб таууш.
Уланларын кенг кьойнунда джукълата,
Тынчлыкълыды тулпар ана—Морх аууш.

■
Джашауунгда чыртда сюрме тынчлыкълны—
Тынчайырча, тюлдю джашау кьонакъ юй.
Джашау неди?—уясыды насыбны!
Насыбны уа табар ючюн—ишни суй.

■
Минг-минг олтан эзе, эм джырта,
Чекдирселе да кёб кыйынлыкъл.
Джашаугъа галпыуун таныта,
Таш джолда да чагъады кырдык.

Аз эсе да бал чибинни джашар кюню,
Дунияны тагыуун бошайды сынаб.
Гугукну узун болгъанлыкъгъа ёмюрю,
Билмейди не ючюн тургъанын джашаб.

■

Пуддан аслам дам-туз татсакъ да бирге,
Ачмадынг чырт, тенгингеча, джюрекни.
Сатдынг мени, бет джоя, талай кере.
Дерт тутмайма,—джазыкъсынама сени.

■

Ауур сагъышла ичинги талаб,
Тамам унукъдуруб тургъанлай,
Тенгинг ышарса, сени ийнакълаб,
Насыбха бёленесе эрлай!..

■

Аталаны бетлерине тамгъа салгъан,
Къутулса да дертлеринден адамланы,
Къутулалмаз чыртда джерни азабындан—
Джер ышыкъсыз къоюучанды аллайланы.

■

Эгизлеча, эки джугъутур тюбешдиле.
Бирин уруб бирин, сермешиуге джол ачды.
Экинчи уа кетди, муну терслигин кече.
Бу да, ийлыкъгъандан, къаядан башын атды...

■

Согъулады тартыу, бирлени къууандыра,
Бирлени да ачыта, ачитханча, таб, уу.
Аны ючюн болур айтыу: хар бир тартыуда,
Аякълашыб турадыла къууанч бла бушуу.

Сууну терени кѐм-кѐкдю эм чууакъды.
Джау кибик, джюрекге сыйдамды джыры.
Сай сууну уа бети, аругъанча, акъды,—
Кѐзюнге илине турады зыгъыры.

■

Тилсиз болса да—тюлдю ол факъыр:
Бек чемердиле кьоллары джашны.
Хар айтхан сѐзюн, айтырча сабыр,
Сслешдире биледи ол ташны!

■

Кѐб абынама, чыгъа тик таугъа.
Къайтыргъа уа—суюмейме энишге...
Кѐзлеу кьоркъса, тубейме деб ташха,
Джеталмаз эди чыртда тенгизге!

■

Махтау! Насыбха, бир къауумлача,
Айланмагъанма ызынгдан чабыб.
Джашайма халкъ бла, халкъ джашагъанча,—
Андан уллу уа ким кѐрюр насыб!..

■

«Джюрекге сормай эталмайма джукъну»,—
Деб бир кюн тарыкъгъанымда аккагъа,
Ышарыб айтды: «Кесингден уллуну
Борчлуса, джашым, къачан да сыйларгъа...»

■

Бутсуз чурукъчу, кѐрсе чурукъ кийгенни,
Къууанады, андан юзмей къарамын...
Джашау, бюгюнча ,джарытыр ючюн джерни,
Ол къазауатда кьойгъанды бир санын...

Танг Чолпанча, джарыкъ болса да джашлыкъ,
Мен сюеме къартлыкъны аслам.

Акылы бла джашаугъа джарыкълыкъ
Къоша башлайды, къарт болса адам.

■

Джарсыу «къонакъ» боллугъун билдирсе
алгъаракъ,

Адам лагъымы бла алдар эди аны.

Аны ючюн болурму, келиб, уучуча, сакъ,
Хапарсыз тургъанлай, бууууу адамланы?...

■

Сабий эдик. Уча келиб джулдуз,
Джарыкъ ызын чанчды тау тѣппеге...

Къалгъан эдик ол кече джукъусуз,
Амалла излей таугъа ёрлерге.

■

Сейирсинеме хар къуру бир затха:

Адамны джюреги бермей тынчлыкъ,

Нек излейди экен хаман учаргъа?

Огъесе джср эте болурму тарлыкъ?

■

Шынкъарт джанады. Джилтинлери учуб,

Джулдуз ызла къоядыла хауада.

Тенгим джырлайды, къыл къобузун согъуб,—

Къууанч уллуду бюгече таулада!...

■

Халал тенглека, джылы къолтукълашыб,

Ёмюрлери турадыла деу таула.

Бизни Джуртда джашау да ма алайды—

Джюрюмейди арабызда чырт къаугъа!

Кёкню мийиклигича, чексиздиле умутла,—
Бири толургъа, башлайбыз экинчини сюрюб.
Джазыу алай болур: умутлары къуандыра,
Адам кёлтюрюледи, джашауну да кёлтюрюб!..

■
Джер да джулдузду. Амма, башхалыгъы:
Бютеу дуниягъа олду сыйлы ана!
Аны ючюн болурму, къыйынлыгъы
Болгъан джулдузну учууу джер таба?

■
Джоргъаны чырт джокъду тынчлыгъы.
Анга ким да талпыб минеди.
Аллайын, ётлюрек адамны
Джашау да аслам терлетеди.

■
Кюзгюге къарагъанча, эки кёзюме къарай,
Анам билиучен эди джарсыуларымы терк...
Бир джукъ таиыялмайма, сабийлерими сынай, —
Эшта, ана джюрекча болмаз ата джюрек!

■
Тёнпе, кесича, деу тёппелеге термилиб,
Турсунмайын, хоншу ууакъ дуппурлагъа,
Уллу кёллююгю бла, башын эсиртиб,
Аш болгъанды ахыры боз булутлагъа...

■
Сабийлей огъуна салгъанед джашау,
Шекерни орнуна, тебсима туз гырт..
Сокъуранмайма! — джангыдан джол сайлау
Болса, башханы сайламаз эдим чырт.

Кенгди сүймсклигим халкъ адетлеге—
Мийик тутханлай джашайма къачларын.
Елсем сюеме, къыйнагъандан эсе,
Табсыз атлаб, тийреми къартларын.

■

Ийнек къозлады. Урладыкъ бузоуун,
Хайыуан, адамча, сытды-джылады.
Чыртда тыялмай джюрек бушууун,
Бузоуу туугъан джерни джалады.

■

Сейирди: аслам болса къайгъы,
Бир-бирде джырлайды джюрек.
Бирде уа, кёлтюрмей насыбны,
Сылыт да болуучанды бек...

■

Сукъланырча, мазаллыды джёге.
Агъачындан а—джокъду магъана.
Бек ингичгеди джабышмакъ, ёнге—
Къуршча къагыды, этсенг багъана.

■

Эсгермей талны бутагъын сындырдым.
Джарасындан джыламукъ сылджырады.
Кьолджаулугъум бла сюртдюм, байладым...
Тал ийилиб мени къучакълады...

■

Эсги бауну керегем джангыртыргъа,
Не келсин,—бузулгъанды умут:
Къарылгъач аны тюз къабыргъасына,
Уячыкъ ишлеб, джатханды гурт...

Гурт тауукъ, бабуш балала чыгъарыб,
Насыбны орнуна, кѣб учузлукъ кѣрдю.
Юйюрюн сюре, керексиз айланыб,
Ахыры уа,—джашауун суугъа кѣмдю.

■

Сейирди: джудузла да адамлача,
Бири мазаллы эсе, бири — шылаб.
Бири турса, джарыкъ нюрюн чача,
Бири да кюеди, тауушсуз джылаб.

■

Болгъандан эсе деу кыысыр кыая,
Кюнню урлаучу хоншу элледен,
Болайым тыбыр таш босагъада,
Сынас табыб турурча кѣбледен.

■

Джолоучума. Разы болурун излеб,
Чыкъдым къарнашымы кыабырына....
Атымы джыламукълары тѣнгереб,
Агъадыла аны сын ташына..

■

Таш кеси аллына тѣнгереб мийикден,
Эзеди джолунда гитчерек ташланы.
Ахыры — онглогъа тийиб болду миндем —
Джарашмады ташны кыанатланнганы.

■

Ёлюмсюзлюкню излей, киши чыкъмайды джолгъа.
Алай а бек кѣб ишни баджарады адам кѣол.
Кыояла эсек, ишлерибиз бла ыз джашауда,
Мени сартын, ёлюмсюзлюкге ишлейбиз джол.

Б А Ш Л А Р Ы

Мурат толса 3	Онглуну орну 25
Джәгетей 4	Терекледе башхалыкъ 25
Тамчыда 5	Джазыу 26
Шахарым 7	Джамагъат бла бирге 26
Гюрджюде 9	Заран 27
Эмен 13	Къала 27
Бизни ёмюр 14	Заман 28
Тёлюме 17	Тилек 29
Джыламукъ 18	Къарт атам 30
Эмен 18	Биз билебиз 31
Тюзелир эсе уа... . 19	Иссагъа 32
Тамчы 20	Бушуу 34
Сый излеб тюл... . 20	Брест къала 36
Табмаз тёрню экинчи 21	Сени кёреме 37
Эмилик тай 22	Тюкенде 37
Тау суугъа 22	Джулдузум сенсе . . . 38
Бел къатдырама . . . 23	Тёрттизгинле 39
Эки къауум 24	

Дибиров Шамиль Магометович

СЛЕД ЗВЕЗДЫ

Стихи на карачаевском языке

Редактор **А. И. Кубанов**. Художник **П. М. Узденов**.
Худредактор **М. П. Бертник**. Техредактор **Г. М. Хомякова**.
Корректор **К. А.-К. Салпагарова**.

Сдано в набор 13-ХІ-1974 г.

Подписано к печати 18-ІІІ-1975 г.

Формат 60x90¹/₃₂. Печ. л. 1,5. Уч.-изд. л. 1,5.

Заказ № 5249. Тираж 1000 экз. ВУ 30516. Цена 16 коп.

Карачаево-Черкесское отделение
Ставропольского книжного издательства,
Черкесск, пл. Кирова, Дом печати.

Карачаево-Черкесская областная типография,
Черкесск, Первомайская, 47.

Д $\frac{7-4-3-71}{М 159 (03)-73}$ 71-75

